

УДК: 336.14-352(477):355.01

Варцаба В.І.

*д.е.н., проф., завідувачка кафедри фінансів і банківської справи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: vira.vartsaba@uzhnu.edu.ua*

Мулеца Е.В.

*аспірантка кафедри економіки та підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: elina.mulesa@uzhnu.edu.ua*

Придко Р.О.

*аспірант кафедри економіки та підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: rostyslav.prydko@uzhnu.edu.ua*

АНАЛІЗ НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено питання щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. Проаналізовано динаміку формування доходів місцевих бюджетів з моменту запровадження реформи місцевого самоврядування і до 2021 року, здійснено її порівняння з періодом 2022 року, в тому числі в розрізі областей. Досліджено структуру дохідної частини місцевих бюджетів та здійснено детальний аналіз її складових частин. Проведено аналіз динаміки податкових надходжень в розрізі податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, акцизного податку, місцевих податків та зборів. Визначено основні фактори зростання чи скорочення обсягів даних надходжень до місцевих бюджетів. Здійснено аналіз динаміки неподаткових надходжень, а також міжбюджетних трансфертів по Україні загалом та в розрізі областей зокрема. Визначено ключові проблеми наповнення місцевих бюджетів України під час війни та можливі шляхи покращення їх фінансового становища в таких умовах.

***Ключові слова:** місцеві бюджети, доходи, структура доходів місцевих бюджетів, власні доходи, податки, неподаткові надходження міжбюджетні трансферти, війна, воєнний стан.*

Постановка проблеми. Війна в Україні розпочата росією у лютому 2022 року суттєво позначилося на економічному розвитку країни. Спричинені війною масштабні руйнування інфраструктури та обстріли, окупація, міграція, падіння економічної активності та скорочення виробництва, падіння ділової активності, антикризові заходи уряду щодо послаблення податкового тиску суттєво вплинули на місцеві бюджети, особливо в регіонах, де ведуться активні бойові дії. У зв'язку з цим, дослідження місцевих бюджетів України та аналіз особливостей формування їхніх доходів в умовах війни є надзвичайно актуальним і важливим питанням, що потребує детального вивчення і має велике значення для вирішення соціально-економічних проблем країни у військовий час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місцеві бюджети України вже є об'єктом прицільної уваги та дослідження вітчизняних науковців протягом багатьох років, особливо з моменту запровадження реформи місцевого самоврядування. Серед них: Є.О. Балацький, Н.І.Власюк, О.Р. Західна [2], І.А.Ломачинська [3], С.О. Осипенко, О.М. Піхоцька [8], І.Є. Чуркіна [3], Ю.В. Ющик [8]. Проте, питання наповненості місцевих бюджетів у воєнний час сьогодні знаходиться на стадії вивчення та вирішення, оскільки підходи до формування фінансових ресурсів на місцевому рівні під дією привнесених війною викликів значно відрізняються від заходів у мирний час. Тому дане питання вимагає додаткової уваги дослідників та експертів у галузі фінансів та економіки й потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз структури дохідної частини місцевих бюджетів України протягом 2022 року в умовах повномасштабної війни та визначення її впливу на особливості формування доходів на місцях.

Опис основного матеріалу дослідження. Фінансова децентралізація внесла суттєві корективи у процеси розвитку територій України, створивши умови для розширення фіскального простору та повноважень місцевого самоврядування, досягнення фінансової автономії та стійкості місцевих

бюджетів, прозорості та ефективності використання їх коштів з орієнтацією на потреби кожної громади індивідуально, що прямо пропорційно вплинуло на зростання та підвищення рівня життя й добробуту населення регіонів.

Дослідження особливостей розвитку територій України за умов фінансової децентралізації показали, що в процесі впровадження реформи українські місцеві громади зіткнулися зі значними фінансовими, матеріально-технічними, гуманітарними та адміністративними проблемами. Більшість із них мають довготривалий характер, що негативно впливає на повноцінне впровадження децентралізації на місцях та є бар'єром для ефективного соціально-економічного розвитку регіонів вже протягом багатьох років.

Безпрецедентним шоком для нашої країни стало повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Внаслідок війни Україна зіткнулася з багатьма викликами (масштабне фізичне знищення та обстріли, окупація, міграція, логістика збої, гуманітарні кризи, зупинки бізнесу тощо), що безпосередньо вплинули на місцеві бюджети і безумовно відобразилися на їх дохідності протягом поточного року.

Із запровадженням реформи місцевого самоврядування обсяг загальних доходів бюджетів на місцях зростає з кожним наступним роком. Якщо у 2014 році він складав 185,4 млн грн, то вже у 2017 році зріс майже у три рази, перейшовши межу у 500 млн грн. [7]. Невеликий спад спостерігався лише у 2020 році (на 89 млн грн. у порівнянні з попереднім роком), що пов'язано із появою непередбачуваних витрат, які принесла із собою перша хвиля Covid-19.

Дану тенденцію було зламано у лютому 2022 року. Простежуючи помісячну динаміку доходів місцевих бюджетів за 2022 рік (рис. 1) помітним є зростання їх загального обсягу у січні-лютому з 41 млрд грн до 49 млрд грн. Після вторгнення дана тенденція сповільнилася: у березні-квітні 2022 року до 4,4% порівняно з попередніми місяцями. Найбільше зниження бюджетних доходів, як і слід було очікувати, відбулося у областях ведення активних бойових дій: Херсонська (-33,3%), Луганська (-21,9%), Донецька (-19,9%), Запорізька (-15,1%) та Харківська (-11,6%) області [2]. Ключовим фактором зниження надходжень до бюджетів цих регіонів стало зменшення кількості громадян через міграцію до більш безпечних областей України та за кордон, зниження ділової активності великого та малого бізнесу, падіння купівельної спроможності населення.

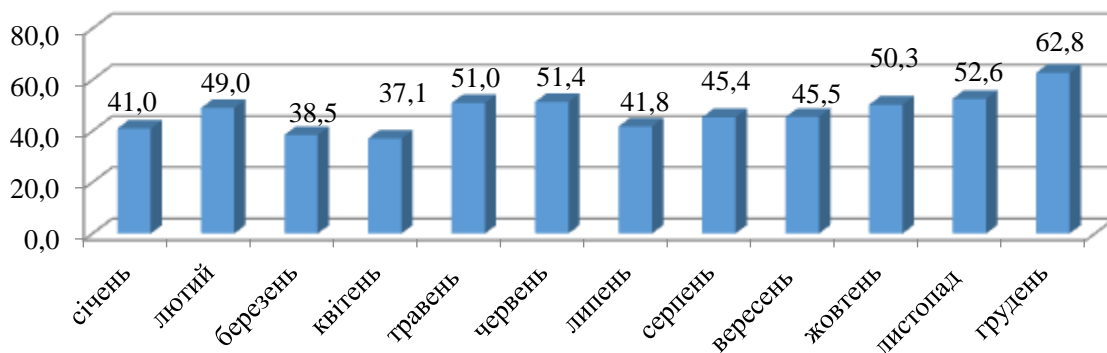

Рис.1. Помісячна динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2022 рік, млрд грн [1]

Незважаючи на вказані аспекти та негативний вплив війни на фінансову і матеріальну основи місцевого самоврядування в перші місяці, вже в травні було відновлено попередні темпи нарощення раніше досягнутих обсягів загальної дохідності: з 51,0 млрд грн у травні до 62,8 млрд грн у грудні. Загалом за 2022 рік до місцевих бюджетів надійшло 555,1 млрд грн загального та спеціального фондів, що є досить хорошим результатом. Також, варто відмітити, що за 2022 рік також значно зросла частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету: з 22,6% у 2017 році до 24,4% у 2022 році [8].

В розрізі структури доходів місцевих бюджетів у 2022 році за видами надходжень (рис. 2) найбільшу питому вагу (70,9%) склали податкові надходження – 393,5 млрд грн, а їх четверту частину (24,7%) – офіційні трансферти.

Що стосується власних надходжень, то із початком бойових дій 85% громад недоотримали свої бюджетні кошти, а кожна четверта громада, що знаходилася у зоні вторгнення збирила щонайменше на 50% менше доходів від довоєнних планів. Значні недонадходження спостерігаються по платі за

землю (5,7 млрд грн в порівнянні із минулим роком). В березні потенційні втрати були на рівні 38% , за цей місяць бюджети недоотримали 1,1 млрд грн. Приріст спостерігається лише у кінці року – на 1,4% [3].

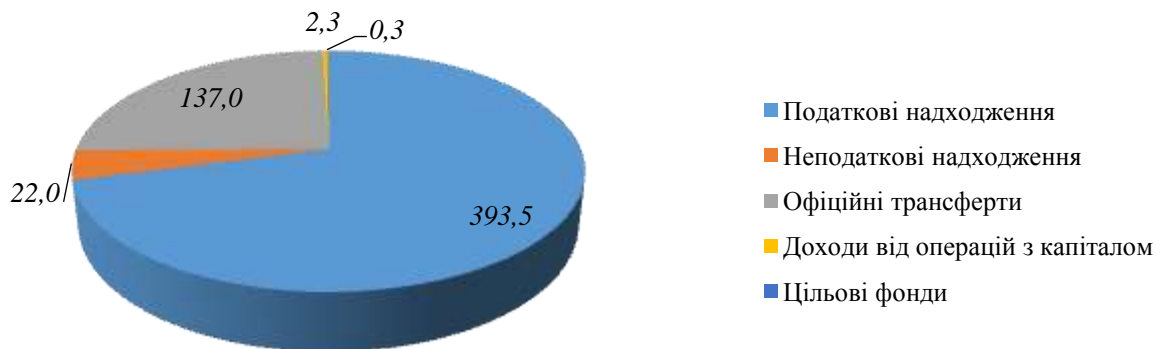

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів України за видами надходжень у 2022 році, млрд грн [1]

Внаслідок податкових пільг найбільшого відносного спаду зазнав акцизний податок, зокрема акциз на пальне, який в порівнянні із січнем-груднем 2021 року, знизився на 70,2% (6,8 млрд грн) у 2022 році. Причиною цього стало встановлення акцизу на імпорту пального на рівні 0 євро за 1000 літрів [9,10]. Протягом досліджуваного року додатний приріст акцизного податку до місцевих бюджетів спостерігався лише протягом липня-вересня за рахунок акцизу з тютюну і алкоголю. Незважаючи на те, що в жовтні ставки на пальне були частково відновлені, пов'язане з цим зростання цін не вплинуло на рівень надходжень з податку, а тільки в грудні загальні показники акцизу показали додатний приріст.

Також подібна ситуація спостерігається і щодо справляння місцевих податків та зборів. Якщо із запровадженням реформи місцеві бюджети зібрали на 122% більше даних податків, ніж до укрупнення, то протягом 2022 року у зв'язку із запровадженням податкових пільг, викликаних війною, спостерігається їх спад на 6,2% (з 89,9 млрд грн у січні до 84,3 млрд грн у грудні). В розрізі областей все дуже індивідуально: регіони, де чисельність населення зросла за рахунок вільно переміщених осіб та релокування бізнес-структур (Львівська область) спостерігається значний приріст (в середньому на 18,0%), в інших – лише спад [1].

На фоні загального падіння податкової активності приріст демонструє податок з доходів фізичних осіб, що складає 68,4% в структурі надходжень за січень-грудень 2022 року. Показник грудня став рекордним за всі часи з моменту впровадження реформи – 33,3 млрд грн на місяць, що на 8,5 млрд грн (34,4%) більше, порівняно із груднем 2021 року [14]. Дана тенденція зумовлена підвищенням заробітної плати військовослужбовцям (11,1 млрд грн), чисельність яких значно зросла та збільшенням нормативу зарахування даного податку до місцевих бюджетів із 60% до 64% з початку 2022 року.

Розглядаючи помісячну динаміку надходжень податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, в розрізі 2018-2022 років, помітним є рекордне зростання таких надходжень, починаючи саме з березня 2022 року. Натомість показник податку на доходи фізичних осіб, сплаченого податковими агентами із доходів платників податку у вигляді заробітної плати, значно знизився, починаючи з березня 2022 року. Такі надходження знаходяться на рівні нижчому показника 2021 року, але, при цьому вони не впали до рівня 2020 року. Те ж саме стосується і ПДФО із доходів платника податку інших ніж заробітна плата.

Подібною є тенденція і щодо єдиного податку. Обсяг його надходжень за 2022 рік в порівнянні з 2021 роком зріс на 2,0% або 0,9 млрд грн. В помісячному розрахунку, в період травень-грудень 2022 року спостерігається значне коливання (від росту +50,3% до падіння -25,7%, і знов росту до +40,0%) [12]. Це зумовлено внесеними змінами до податкового законодавства щодо надання права суб'єктам господарювання зі значними доходами (великий бізнес) переходити на спрощену систему оподаткування, що полягає у сплаті єдиного податку в розмірі 2% (знижено із 5% до 2%) замість податку на прибуток (18%) [9,10]. При цьому, змінились терміни сплати зазначеного податку: з

поквартальної (протягом 50 днів після закінчення звітної кварталу) сплати до помісячної (протягом 30 днів після закінчення звітної місяця).

В регіональному розрізі сплата даного податку суттєво відрізняється: від 20,3% приросту в Львівській області до значного його зниження в Одеській, Сумській, Харківській, Миколаївській, Чернігівській, Запорізькій, Донецькій, Херсонській та Луганській областях [3]. Це пов'язано із веденням активних бойових дій на території даних областей, що призвело до замороження діяльності наявних тут бізнес-структур або їх повного закриття.

Незначну частку у місцевих бюджетах України займають неподаткові надходження (доходи бюджету у вигляді власних надходжень бюджетних установ, доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційної діяльності тощо) і станом на початок 2023 року становлять 3,6% у загальній структурі усіх бюджетних надходжень. Протягом 2022 року їх обсяг склав 14,2 млрд грн, що на 3,8 млрд грн (21,1%) менше порівняно з попереднім роком. Зменшення відбулося за рахунок скорочення усіх видів неподаткових доходів до місцевих бюджетів у 2022 році: адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності скоротилися на 10,3%, доходи від власності та підприємницької діяльності – на 12,5% та інші неподаткові надходження – на 41,6% [9,10].

Щодо областей, то протягом 2022 року їх обсяг не скоротився лише в декількох з них, серед яких Вінницька (+4%), Закарпатська (+34%), Івано-Франківська (+8%), Кіровоградська (+13%), Одеська (+28%), Сумська (+14%), Хмельницька (+19%) та Чернівецька (+28%). Водночас до місцевих бюджетів, наприклад, Луганської області за досліджуваний рік надійшло лише 7 млн грн неподаткових надходжень, що на 81% менше порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Бюджети Донецької, Херсонської та Харківської областей також зазнали значних втрат даного виду надходжень – на 71%, 76% та 51% відповідно. Дана ситуація пов'язана з ненаданням адміністративних послуг: у найбільш постраждалих областях – через ведення бойових дій, а в відносно безпечних – через те, що багато реєстрів були закриті з безпекових причин [9,10].

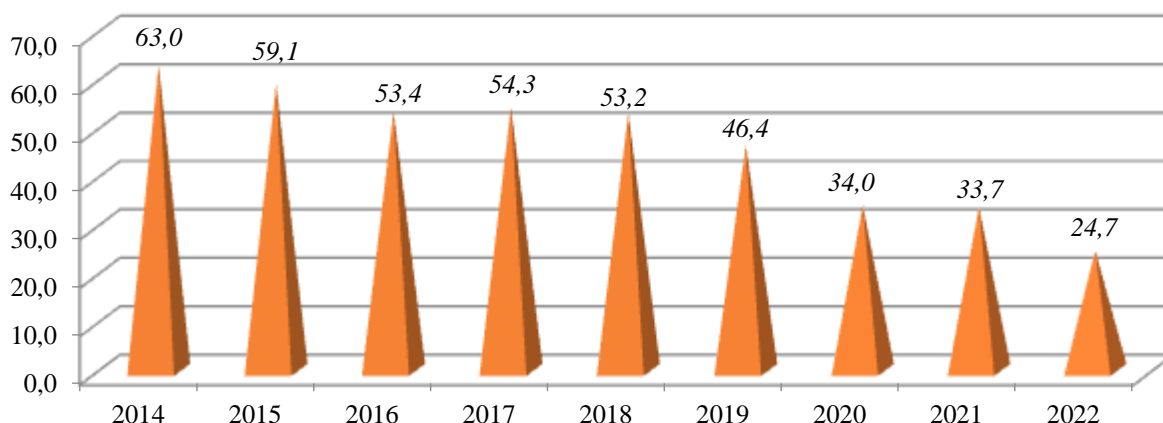

Рис. 3. Частка трансфертів з державного бюджету в доходах місцевих бюджетів України протягом 2014 – 2022 рр., % [5,6,8]

З моменту запровадження реформи у 2014 році трансферти займали 63,0% доходів місцевих бюджетів, у 2015 році цей показник знизився до 59,1%, у 2016 році – до 53,4% (рис. 3). В подальшому їх частка зменшувалася з кожним наступним роком, що свідчить про посилення незалежності бюджетів на місцях. Однак, незважаючи на відносну самостійність, набуту під впливом фінансової децентралізації, на сьогоднішній день бюджети громад, як зазначалося вище, мають достатню залежність від урядових трансфертів (рис. 3), а саме субвенцій, що займають лівову частку в трансфертах з державного бюджету (83%) та дотацій (17%). У 2018 році трансферти займали 42% в доходах місцевих бюджетів, станом на початок 2023 року Уряд України згідно з бюджетним законодавством забезпечив перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам в обсязі 137,0 млрд грн (16,3 млрд грн – базова дотація та 96,6 млрд грн – освітня субвенція), що становить 78,5% від передбачених розписом асигнувань. Також у розпорядженні органів місцевого самоврядування щомісячно залишається реверсна дотація, яка не перераховується до державного бюджету в умовах воєнного часу, в обсязі 899 млн грн [13].

Найбільший рівень залежності від державного бюджету спостерігається у Луганській, Чернівецькій та Закарпатській областях. Така картина свідчить про низьку автономність та свободу щодо розпорядження коштами на місцях, що, в свою чергу, знижує самостійність місцевих бюджетів. Однак, за рахунок того, що згідно змін у законодавстві на час воєнного стану реверсна дотація не вилучатиметься у місцевих бюджетах тимчасово окупованих території та на тих, де ведуться бойові дії або, прогнозується збільшення залишків коштів за загальним і спеціальним фондами. Це надасть можливість забезпечувати фінансування першочергових потреб на місцевому рівні у звичному темпі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, здійснивши аналіз дохідності місцевих бюджетів України в умовах війни, варто відмітити, що, незважаючи на те, що початок війни підірвав фінансову і матеріальну основи місцевого самоврядування особливо в перші місяці вторгнення, загалом громади довели, що здатні гідно протистояти будь-яким загрозам та викликам. Наповнення місцевих бюджетів демонструє позитивну динаміку протягом року. Дохідна частина виконання менше, ніж на 60% від запланованого обсягу спостерігається лише в тих областях, де ведуться (велися) активні бойові дії, та які частково або повністю знаходяться під окупацією ворога. У всіх інших – середні показники виконання дохідної частини місцевих бюджетів знаходяться на рівні 2021 року.

Крім цього, задля забезпечення стабільних економічних умов функціонування бізнес-структур, було внесено певні зміни до податкового законодавства та запроваджено податкові пільги, до яких, в першу чергу, повинні були пристосовуватись й органи місцевого самоврядування, оскільки це прямо пропорційно вплинуло на справляння податків до їх бюджетів. Надходження до місцевих бюджетів в громадах, що не постраждали від військової агресії росії, дозволили наповнювати єдиний казначейський рахунок в умовах війни і навіть з урахуванням змін громади зуміли протримати свої бюджети на плаву (стале надходження ПДФО та єдиного податку) на рівні минулого року, а подекуди навіть відновити їх зростання. На це є декілька неоднозначних причин: по-перше, початкове заниження очікувань щодо обсягу доходів напередодні планування бюджетного року та їх коригування з урахуванням кожного наступного звітного місяця (у громадах, де план доходів не виконувався, у квітні його знизили, що власне й дозволило показати перевиконання плану); по-друге, поява додаткових надходжень до місцевих бюджетів за рахунок нових платників, що перейшли на спрощену систему оподаткування (до 215 тис. підприємств та підприємців станом на 20 травня 2022 року); по-третє, справляння окремими (патріотично налаштованими) платниками податків наперед, навіть тих, хто був звільнений від їх сплати законодавством у зв'язку з війною); по-четверте, зростання обсягу сплаченого ПДФО за рахунок збільшення заробітних плат та грошового забезпечення під час воєнного стану окремим категоріям осіб (військовослужбовцям, працівникам поліції тощо).

Окремі місцеві бюджети, яких війна зачепила в більшій мірі, таки частково втратили свою фінансову спроможність через: скорочення надходжень з ПДФО за рахунок зменшення ділової активності підприємств (через проблеми з постачанням сировини, зменшення обсягу замовлень та можливостей збуту, проблеми з логістикою, мобілізацією працівників до лав ЗСУ тощо), втрату акцизу на пальне (через нульову ставку оподаткування), неповне виконання планів по неподаткових платежах (через ненадходження адміністративного збору та неповноцінне надання адміністративних послуг).

Це є свідченням того, що, незважаючи на те, що місцеве самоврядування адаптувалося до сучасних умов та починає фазу зростання, навіть в умовах війни, підтримуючи при цьому економіку країни загалом, існує ряд проблем, які в подальшому можуть вплинути на забезпечення фіскальної самостійності та незалежності місцевих бюджетів. Наприклад, завчасна сплата податків означає їх недонадходження у наступні місяці, а збільшення виробничих видатків через інфляцію, девальвацію гривні та дефіцит пального може спонукати підприємства таки скористатись можливістю не платити податки. Не варто розраховувати й на отримання додаткових трансфертів, а вже в середині травня через проблеми з ліквідністю єдиного казначейського рахунку почалися затримки у фінансуванні навіть захищених статей видатків, що є першим “дзвіночком” майбутніх труднощів. Щоб пом'якшити їхній вплив, місцевим радам влади потрібно активізувати співпрацю з міжнародними партнерами (гранти міжнародних організацій чи іноземних урядів на виконання певних проектів) для того, щоб отримати додаткові фінансові ресурси, а уряду під час розрахунку міжбюджетних трансфертів необхідно враховувати, що для місцевих бюджетів важливим буде збільшення обсягів фінансової підтримки або ж скорочення видаткових повноважень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
2. Західна О.Р. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану / О. Р. Західна, Н.Б. Бундз // «Молодий вчений». 2022. № 12 (112). С. 84 – 91
3. Ломачинська І.А. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни / І.А. Ломачинська, І.С. Чуркіна // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». 2022. № 20. С. 29 – 31
4. Місцеві бюджети: який стан справ у регіонах? URL: <https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhety-yakyj-stan-sprav-u-regionah/>
5. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 10 лютого 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/690/10.02.2021.pdf>
6. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на липень 2021. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13785#gallery-1>
7. Мулеса Е.В. Реалізація фінансової децентралізації: виклики та досягнення громад / Е.В. Мулеса, В.І. Варцаба // Фаховий науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії». – 2018. – Вип. 28 (2). – С. 92 – 97
8. Піхоцька О. М. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану / О.М. Піхоцька, Ю.В. Ющик // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 35. С. 25 – 32.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2142. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>.
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
11. Як виконувалися місцеві бюджети у 2020 році - експертний аналіз. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13249#:~:text=За%20підсумками%202020%20року%2C%20частка,України%20склала%2034%2C%25>.
12. Як місцеве самоврядування протистоїть війні. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 5 місяців 2022 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15204>
13. Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Measuring tax efforts of Ukrainian ATCs. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-I-part-KAS.pdf>
14. Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Ukrainian ATCs during RF full-scale invasion. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-II-part-KAS.pdf>

REFERENCES

1. Analiz vykonannya mistsevykh biudzhativ za 2022 rik [Analysis of the implementation of local budgets for 2022]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/16105/> [in Ukrainian].
2. Zahidna O.R., Bundz N.B. Analiz dokhidnoi chastyny mistsevykh biudzhativ Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Analysis of the revenue part of local budgets of Ukraine in the conditions of war]. (2022). "Young Scientist". No. 12 (112). pp. 84 – 91 [in Ukrainian].
3. Lomachynska I.A., Churkin I.E. Detsentralizatsiia mistsevykh biudzhativ v Ukraini: vyklyky v period viiny [Decentralization of local budgets in Ukraine: challenges during the war]. (2022). International Scientific Journal "Grail of Science". No. 20. P. 29-31 [in Ukrainian].
4. Mistsevi biudzhety: yakyi stan sprav u rehionakh? [Local budgets: what is the state of affairs in the regions?] Retrieved from: <https://voxukraine.org/mistsevi-byudzhety-yakyj-stan-sprav-u-regionah/> [in Ukrainian].
5. Monitorynh reformy mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady stanom na 10 liutoho 2021 [Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power as of February 10, 2021]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/690/10.02.2021.pdf> [in Ukrainian].
6. Monitorynh reformy mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady stanom na lypen 2021 [Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power as of July 2021]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/13785#gallery-1> [in Ukrainian].
7. Mulesa E.V., Vartsaba V.I. Realizatsiia finansovoi detsentralizatsii: vyklyky ta dosiahnennia hromad [Implementation of financial decentralization: challenges and achievements of communities]. (2018). Professional Scientific and Practical Journal "Black Sea Economic Studies". Issue 28 (2). pp. 92 – 97 [in Ukrainian].
8. Pikhotska O.M., Yushchik Yu. V. Analiz vykonannya biudzhativ v period voiennoho stanu [Analysis of budget implementation during the period of martial law]. (2022). Scientific Notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series. Issue 35. pp. 25-32 [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada Ukrainy. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia zakonodavstva na period dii voiennoho stanu [Verkhovna Rada of Ukraine. On making changes to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the improvement of legislation for the period of martial law]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada Ukrainy. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu [Verkhovna Rada of Ukraine. On making changes to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the effect of norms during the period of martial law]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukrainian].
11. Yak vykonuvalysia mistsevi biudzhety u 2020 rotsi - ekspertnyi analiz [How local budgets were executed in 2020 - expert analysis]. Retrieved from: [https://decentralization.gov.ua/news/13249#:~:text=According to%20results%202020%20roku%2C%20chastka,Ukraine%20made%2034%2C2%25](https://decentralization.gov.ua/news/13249#:~:text=According%20results%202020%20roku%2C%20chastka,Ukraine%20made%2034%2C2%25) [in Ukrainian].
12. Yak mistseve samovriaduvannia protystoit viini. Analiz vykonannia mistsevykh biudzhetyv za 5 misiatsiv 2022 roku [How local self-government resists war. Analysis of the implementation of local budgets for 5 months of 2022]. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/news/15204> [in Ukrainian].
13. Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Measuring tax efforts of Ukrainian ATCs. Retrieved from: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-I-part-KAS.pdf> [in Ukrainian].
14. Decentralization and Communities Amalgamations: Increasing the Urban and Rural Divide? Ukrainian ATCs during RF full-scale invasion. Retrieved from: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Final-Report-II-part-KAS.pdf> [in English].